

33772, II, B. C. 75

40/1r

0/59

Dr. Ivan Anton Scopoli.

V spomin
stoletnice njegove smrti.

Scopoli ni porodil in ne umrl,
vender mnogo zaslug za slovensko

Spisal

J. Kocbek.

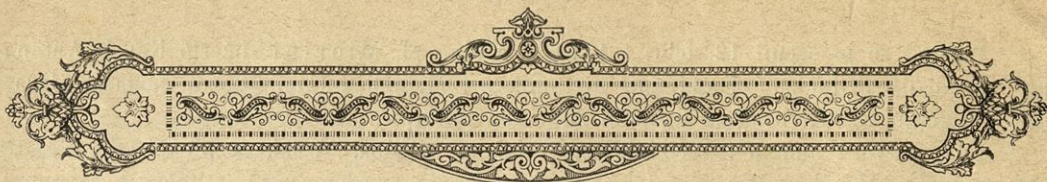
Ponatis iz „Učiteljskega Tovariša“.

V Ljubljani, 1888.

Samozaložba. — Tisk J. R. Milicev.

030054411

Dr. Ivan Anton Scopoli.

„Ti mož si bil zvest svojemu namenu,
Učen, občepriljubljen, spoštovan,
Priboril čast si svojemu imenu
Z duhá modrostjo, vstrajnostjo obdan.“

Lenski.

Dné 22. junija t. l. praznovalo je slavno rudniško mesto Idrija redko slavnost — stoletnico smrti I. A. Scopoli-ja, slavnega učenjaka in prirodoslovca. Da-si se Scopoli ni porodil in ne umrl v Idriji, kjer je le kratek čas bival, pridobil si je vender mnogo zaslug za slovensko Almadeno, še več pa za vso Kranjsko in sosedne dežele. Da-si je bil mej Slovenci tujec, ipak smo mu mnogo hvale dolžni, ker je našo domovino znanstveno preiskoval ter njeno lepoto in zanimivosti razkril učenemu svetu. Zató izpolnimo pač le svojo dolžnost, ako se pri tej priliki hvaležno spominjamo slavnega moža ter se natančneje seznanimo z njegovim življenjem in delovanjem.

1. Scopolijevo življenje.

Ivan Anton Scopoli porodil se je 3. junija l. 1723. v tirolskem mestu Cavalese, ki leži v dolini Fleims.)* Njegov oče, Fran Anton, je bil doktor prava, častnik in vojni komisar tridentinskega knezoškofa. Njegovi materi je bilo imé Klavdija Katarina. Bila je hči Antona pl. Gramola, tridentinskega patricija.

Scopoli je obiskoval gimnazijo v Cavalesi, pozneje v Tridentu in zadnjič v Hallu pri Inomostu. Potem se je učil medicine na inomoškem vseučilišču. Tam so mu bili učitelji: Hironim Bacchettoni za anatomijo, Friderik Peyer za institutiones medicas, Karol Gessner za klinično medicino. Vender je bil medicinski pouk na inomoškem vseučilišču zeló nedostaten. Tako n. pr. ni bilo nikogar, ki bi predaval prirodopis, kemijo, materio medica, patologijo in terapevtiko. Zató je bil Scopoli primoran prebirati knjige odličnih zdravnikov, kakor Boerhavejeve, Hoffmannove, Sydenhamove itd.

Na inomoškem vseučilišču je ostal Scopoli tri leta. Doktorat dobil je l. 1743. Zdravniško prakso izvrševal je potem več let v bolnici svojega rojstnega mesta, nekaj v Tridentu pod vodstvom Zucchelina, nekaj pa v Benetkah pod slavnim zdravnikom Lothar Lotti-jem.

*) Njegov rojstni dan ni določno znan; pisatelji navajajo 13. in 3. junij. Največ jih rabi zadnji podatek.

Scopoli se je oženil 12. febr. l. 1749. z Albino pl. Miorini, hčerjo Karola Antona pl. Miorini, ki je bil zelo bogat mož in tajnik pri Magnifica Comita di fieme v Cavalesi. Takó je postal sorodnik mnogim odličnim obiteljim.

Rastlinstvo zanimalo je Scopolija užé v nežni mladosti. Takrat obiskoval je često lekara, ki je nabiral rastline, da takó pozvé imena in porabo rastlin. Večkrat spremljal je tudi možé, ki so v inomoških planinah kopali razne korenine. Na teh izletih nabral je mnogo rastlin, katere je posušil ter jim pridejal farmaceutična in Bauhin-ševa imena. V Benetkah videl je več botaničnih vrtov, mej temi zlasti vrt slavnega Sesler-a l. 1745. Značaje rastlin učil se je po Tournefort-u, Ray-u in po prvi izdaji Linné-jeve knjižice: „Systema naturae“, ki je tačas zelo iznenadila znanstvene kroge ter storila v botanični vědi veliko premembo (1735.) Povrnivši se v Cavalese narejal je botanične izlete v Adižanske planine. Redkejše planinske rastline je tudi risal.

V Tridentu ponujala se mu je ugodna priložnost, da je smel spremljati sekovskega knezoškofa v Gradec. To mu je pripomogel Peter Burser, ki je bil takrat zdravstveni predstojnik v Tridentu. Scopoli je nehal nabirati rastline in je potoval z Leopoldom grofom pl. Firmian-om v Gradec in Sekovo. Na Štajerskem je ostal kaki dve leti. V tem času pripravljaval se je za izpit iz vsega zdravilstva, katerega je imel položiti na dunajskem vseučilišči. Takrat smel je namreč v vseh avstrijskih deželah izvrševati svojo prakso le isti zdravnik, ki je napravil izpit na Dunaji. Ko je grof Firmian ostavil svoj sedež v Sekovi, odišel je Scopoli l. 1753. na Dunaj, da položi poprej omenjeni izpit. Izpraševalni komisiji, kateri je predsedoval van Swieten,*) odgovarjal je šest ur na mnogobrojna vprašanja iz vsega zdravilstva. Ko je še končno javno zagovarjal nov rastlinski sestav (*Methodus plantarum enumerandis stirpibus ab eo hucusque repertis destinata*, Vindobonae 1754), dobil je potrebno dovoljenje.

Nato je šel Scopoli k van Swieten-u, da bi mu preskrbel fizikat, s katerim bi lahko preživil sebe in svojo obitelj. Swieten mu je obljubil, rekoč: „Prvi fizikat dobite Vi, ker ga zaslužite“, a vender mu ni mogel dobiti ravno prostega protofizikata v Lincu na Zgornjem Avstrijskem. Scopoli je dobil mnogo slabejši in šele pred kratkim ustanovljen fizikat v Idriji, kamor je prišel l. 1754. Kakor bomo pozneje videli, imel je Scopoli tû mnogo nezgod. Užé potovanje samo je bilo nesrečno. O tem nam piše Scopoli tako-le: „Vrnil sem se v svoje rojstno mestice, da bi ženo in hčerko pripeljal najpred na Dunaj in potem na določeni mi kraj. V Hallu sem moral zaupati obitelj ladji na takrat zelo naraščenem Inu. Začetek potovanja bil je srečen. Ali drugi dan prebila se je ladija pri kraji Ungeröth na zgornjem Bavarskem, pripelja se na neko pod vodo skrito deblo, ter se je napolnila večjidel z vodo. Baš sem dremal, ko me prestraši tarnatione nesrečnikov in ko zagledam okoli in okoli bobneče in razbiti ladji grozéče se valove. Svoje opomnim, naj se z neoslabljenostjo srčnostjo prepusté previdnosti. V tej stiski približa se ladja, ki reši mene, soprogo, hčerko in deklo iz orkusovega žrela. V neki kmetski hiši so bili sprejeti na pol mrtvi v vodo plavajoči nesrečniki. Tû so ostali tako dolgo, da jih je voz spravil v Wasserburg, od koder sem odišel na Solnograško. Tam me je prijazno vsprejel dr. Rense, pri katerem sem ostal tako dolgo, dokler se mi ni ponudila ugodna priložnost priti, najpred v Linc, potem na Dunaj. Pri razbitji ladje so se moje knjige in orodja premočila in večjidel je bilo vse uničeno. Ko je cesarica Marija Terezija o tem slišala, podarila mi je 500 gld. in me takó saj nekoliko odškodovala. S to pomočjo odišel sem v Ljubljano in potem v Idrijo. Ta kraj, ki je dobil ime od

*) Gerharda barona van Swietena; najslavnejšega učenca Boerhave-ja, poklicala je Marija Terezija l. 1745. kot profesora na dunajsko vseučilišče. Kmalu potem postal je hišni zdravnik velike cesarice in ravnatelj vsega zdravilstva v Avstriji.

bližnjega ljaka, sestoji iz jako revnih, tja v hribe postavljenih koč rudarskih. Ko sem ga od daleč zagledal, polastila se je mojega srca slutnja vseh nezgod, ki sem jih potem skoro šestnajst let prebivati moral v tej ječi. Mesto plače je imel zdravnik samotništvo z vinom; jezik kranjskega ljudstva mi je bil popolnoma neznan; želje rudarskega vodstva*) o zdravniku niso bile izpolnjene z dvorno odločbo; pri tem pa dolžnost zdraviti 2000 ljudi brez vsacega plačila — koliko sitnosti sem imel, lahko vsak ume. Vrh tega sem še dvakrat pogorel, ženo in otroke pokopal, lekarno moral vnovič napraviti ter še imel mnogo drugih neprijetnosti, katerih nisem mogel več prenašati.**)

Vse nezgode so ga zadele, kakor bi mu hotele potlačiti telo in duha. Swietenia prosil je Scopoli pismeno, naj mu preskrbi drug fizikat, katerega mu pa ni mogel pridobiti. Potem še-le, ko je sam potoval na Dunaj, poboljšal si je nekoliko svoj položaj. Dobil je 400 gld. letne doklade, za kar se je zavezal prevzeti rudninoslovska predavanja na rudarski šoli.

V takih neugodnih razmerah je živel Scopoli. Z ljudmi je malo občeval. Utého in pokoj je našel le v ogledovanji prirode, kakor sam takó lepo piše: „*Memores estote semper, me Naturae theatrum non studii, sed animi causa colere ad leniendam nimirum tristissimam vitae fastidia*“. („Pomnite, da se v naravino življenje nisem ugloobil radi poklica, nego sem le nagnenju srca sledil, da bi si olajšal pezo prežalostnega življenja“. — Glej „*Entomologia carniolica*“, predgovor“). —

Da bi se v tej samoti čutil srečnejšim, oženil se je Scopoli v drugič 5. febr. l. 1758. v Ljubljani z Katarino pl. Franchenfeldt.

Scopoli je s svojimi deli, katera je za svojega bivanja v Idriji napisal in katera bomo pozneje omenili, zaslovel v znanstvenih krogih. Ker je vedno želel Idrijo ostaviti, pač ni dolgo trajalo, da je dobil razne ponudbe. Takó je bil l. 1763. po prizadevanji njegovega prijatelja grofa Firmiana poklican k pasovskemu knezoškofu kot domači zdravnik. Ko je l. 1766. umrl slavn rudninoslovec Lehmann, ponudila mu je isto stolico cesarska akademija v Petrogradu. (Glej „*Deliciae*“, Pars III, p. 81 in 82, kjer ste obe pismi ponatisnjeni). Vender Scopoli ni vsprejel dotičnih ponudeb, ker ni hotel ostaviti Avstrije.

Ko je bil pa l. 1767. Nikolaj baron pl. Jacquin na dunajsko vseučilišče poklican, podelila mu je cesarica izpraznjeno profesuro za rudninoslovje in metalurgijo na rudarski akademiji v Ščavnici (Schemnitz). In Scopoli se je preselil v Ogersko, kjer pa, žal, ni našel zadovoljnosti, kakor se je nadejal. Tù je kmalu izgubil svojo drugo soprogo. Vsled napornega delovanja v kemičnem laboratoriji, ki je bil v nepovoljnih prostorih, je tudi sam obolel. V Ščavnici imel je mnogo raznih opravil kot rudarski svétnik in profesor. Redko kedaj bilo mu je torej možno, baviti se s svojo najljubšo vedo, in še to le v urah, ki so bile počitku namenjene.

V Ščavnici oženil se je Scopoli tretjokrat s Karolino pl. Freyenau iz neke odlične ogerske obitelji. Da-si je Scopoli tù v boljših razmerah živel nego v Idriji, želel si je vender mesta, kjer bi se lažje bavil s svojo najljubšo vedo — botaniko. Scopoli je živel užé deset let v Ščavnici, ko je pozvedel, da bode na dunajskem vseučilišču ustanovljena stolica za prirodoznanost. Scopoli je prosil za-njo zama, ker je po nasvetu barona pl. Stork bila podeljena Jakobu pl. Well. L. 1776. ponudili so mu stolico kemije in botanike na takrat avstrijskem vseučilišču v Paviji, katero je radostno vsprejel. Ogersko ostavil je 1. septembra istega leta, 15. oktobra došel je na novo določeni mu kraj in z začetkom sledečega leta je pričel svoja predavanja. Tù je živel do smrti. Vedno pa je ne-

*) Takrat (1745—1764) je bil Anton pl. Sartorius rudarski svétnik in vodja rudokopa.

**) *Deliciae*, Pars III, p. 80.

umorno delal kot učitelj in pisatelj kakor v prejšnjih letih. Zlasti se mu je posrečilo v Lombardiji vzbuditi občno zanimanje za prirodopisne težnje. V Paviji je ustanovil botanični vrt, kabinet za rudnine in malaco-zoologično zbirko. Njegova zasluga je tudi, da so v bogatih železnarijah v Cavarini začeli vnovič delati.

Žal, da je neumorno delovanje starčku preprečila osoda. Po mnogih, zlasti mikroskopičnih delovanjih oslabil je njegov vid, takó da je leto dni pred smrtjo oslepil na desnem očesu. V tretjem delu „*Deliciae*“ poslovil se je od učenega sveta, ki ga je s ponosom svojega imenoval. Scopoli je umrl 8. maja l. 1788. v 65. letu ovoje starosti, obžalovan od vseh učenih vrstnikov.

O osobnem občevanji Scopolija pripoveduje nam Maironi Daponte to-le: Scopoli je bil strogo kreposten, nenavadno postrežljiv, v občevanji zelo ljubeznjiv mož, ki ni poznal ni prevare ni hlinbe. Bil je skromen in brez vsake baharije. Bilo je treba posebnega povoda, da je kaj o sebi spregovoril. Vender je tudi Scopoli nalik drugim učenjakom našel zavist in literarično ljubosumnost. Da bi se zagovarjal, ni se mu zdelo dostojno. In zares mu je v zadnjih letih razno razcepljanje na stranke, v katero je vseučilišče propadlo, zelo ogorčilo njegovo življenje. Ali Scopoli je prenašal vse tihoma in nikdar ni tožil o tem. Bili so celó vzgledi, da se je svojim sovražnikom prisrčno zahvaljeval, ako so kako pomoto v njegovih delih, sevé časi na zopern način grajali, in da je to pomoto pri prvi priložnosti popravil.

Na vseučilišči zbiralo se je okoli Scopolija mnogo odličnih mladih mož. Kot najboljše svoje učence imenoval je botanika D. Nocca, ki je bil pozneje njegov naslednik, zoologa J. Volta in J. Tineo, kemika A. Brugnatelli in S. Borda, mineraloga J. Martinenghi, farmaceutje Marabelli, Mantagazza in Visconti. Njegov sin (rojen 2. avg. 1774 v Ščavnici, umrl l. 1854.) je bil na glasu kot statistik.

Scopoli dopisoval je vsem znamenitejšim učenjakom iste dóbe. V njegovi zadnji knjigi „*Delicae*“ priobčen je imenik njegovih dopisovateljev (123 imen), mej njimi mnogo slovečih. Tù omenimo le sledeče: Adanson, Allioni, Arduin, Banks, Dolomieu, Fabricius, Gessner, Gleditsch, Gmelin, La Grange, Haller, N. de Jacquin, L. de Jussien, Lapeirouse, Linneaus I, II, Mygind, Senebier, Schaeffer, Schreber itd.

Scopoli je sevé na svojih mnogih izletih nabral dosti prirodnin. Da je imel zbirke, zvemo iz predgovora njegove knjige „*Einleitung zur Kenntniss und Gebrauch der Fossilien*“ in iz jednega mesta pri Hacquetu. Kam so prišle njegove knjige in zbirke, ni znano. V obče se je mislilo, da se hranijo na vseučilišči v Paviji. Vender jih tam ni, kakor je prof. V. Vossu javil njegov dopisatelj dr. R. Pirotta, profesor botanike na rimskem vseučilišči, ki je bil poprej asistent tajnocvetnega laboratorija v Paviji. Najbrž je bilo pri dvakratnem požaru v Idriji marsikaj uničeno. Scopolijevi rokopisi so bili neki posojeni tudi v Jenó. Neko pismo, katero je H. Freyer pisal Tommasiniju l. 1840. in katerega prepis hrani kranjski deželni muzej, pravi o tem. Dotični del pisma glasi se v prevodu takó-le: „Škoda, da je moj rajni oče Scopolijeve rokopise v letih 1809. in 1813. poslal v Jenó, komu? — — — Bil sem še premlad, da bi zamogel to zabraniti. To sem zvedel še-le leta 1827. iz njegovih ust“. — Po Freyerju preskrbljen prepis nima datuma in leží mej pismi, katera je Freyer l. 1840. od Tommasinija prejel ali njemu poslal. — Večna škoda, da so se Scopolijevi spisi takó izgubili. Marsikaj spisov kupili so najbrž bogati zasebniki. Takó piše grof Lev Henckel pl. Donnersmark v spisu „*Reise-Bemerkungen botanischen Inhalts*“ v „*Flora oder botanische Zeitung*“ (Regensburg), l. 1820., str. 43, da je v Milanu videl v knjižnici učenega grofa Luigi Castiglione mnogo izbornih

botaničnih knjig, mej njimi pa več Scopolijevih rokopisov z risarijami. Od kod jih je dobil in kam so prešli, ni znano.

2. Scopolijevo znanstveno delovanje v Kranjski.

Scopoli prepotoval je Kranjsko deželo za svojega bivanja v Idriji v raznih meréh, da prouči njene prirodoisne odnošaje. Takó je prehodil l. 1755. Idrijski okraj, l. 1756. Ljubljanski okraj, l. 1757. Nanos, l. 1758. Loški, Kranjski okraj, Kokrško dolino in Storžič v Karavankah. Da so bili omenjeni izleti zeló težavni, pač lahko umemo, če pomislimo, da še takrat ni bilo takó dobrih občil nego dandanes. Slušajmo, kaj piše Scopoli v svojih „*Deliciae*“, Pars III. str. 81 o teh potovanjih: „Sam, spremljan samo po enem človeku, blodil sem po planinah, spaval v mrzlih nočeh pod milim nebom, živel dneve in dneve ob kruhu in mleku, prišel nad Trstom celó roparjem v roke in nekdanj s Storžca nazajgrede visel sem tri ure v smrtni nevarnosti“.

Leta 1759. preiskal je gozde mej Ljubljano in Ribnico, Grintovec, Kočno, Greben, l. 1760. Planino in Cirkniško jezero, l. 1761. zopet Nanos in hribovje pri Senožečah, Kras in obali Jadranskega morja, l. 1762. Gorenjsko, zlasti Bohinj, l. 1764. Goriško in Devin ob zalivu Jadranskem. Z navedenimi potovanji razkril je botanična bogastva naših divnih krajev ter naše pokrajine predstavil učenemu svetu.

Na navedenih izletih nabral je Scopoli toliko gradiva, da mu je užé l. 1760. bilo možno izdati njegovo epohalno „*Flora carniolica*“. Knjiga je izišla na Dunaji in je posvečena véliki cesarici.

V njej je opisanih 756 fanerogamov in 256 kriptogamov. V naštevanji rastlin sledil je prirodnemu sestavu, kolikor je bil baš razvit. Karakteristika plemen je večidel po Linnéju, katerega pa ni povsod posnemal. Ako se mu je dozdevalo, da je najdel kaj boljšega, napravil je po svoji misli. Zlasti pri križnicah uvedel je natančnejše znake, ker so mu bila pojedina plemena premalo določno označena. Posamezne vrsti nimajo posebnih imen, nego so s kratkimi popisi in diagnozami označena, kakor je to Linné storil v prvi izdaji „*Spieces Plantarum*“. V sinonimiki je segel nazaj do Tourneforta. Kakor je dr. Egger prvi poudarjal,^{*)} postavil je tù Scopoli pleme *Sesleria*, ločeno od *Cynosurus*; šele vrstno ime *coerulea* je od Arduina. — Pri znanih rastlinah je pridelal še slovenska národna imena, pri zdravilnih rastlinah pa kratke zapiske, ki so bili navadno posledki medicinske prakse. Da-si je imela knjiga v primeri z drugimi iste dóbe mnogo vrlin, ipak je bila nedostatna v tem, da se ni ozirala na planinsko floro, ki znaša vélik del deželne vegetacije. V knjigo vrinilo se je tudi mnogo tiskarskih hib, ker je pisatelj živel daleč od tiskarskega kraja. To je tudi Scopoli obžaloval v nekem pismu na Haller-a (*Epistolae eruditorum*, t. IV., p. 316—317).

Leta 1772. je izišla „*Flora carniolica*“ na Dunaji drugokrat v dveh zvezkih. Posvetil jo je svojemu prijatelju Albertu pl. Haller, švicarskemu pesniku in prirodoslovcu. Druga izdaja je mnogo bogatejša od prve, ker je Scopoli mej tem preiskal še druge kraje Kranjske in Primorskega ter se oziral tudi na planinsko cvetano. Sedaj poznal je skoraj vse dele Carniolije, samó Dolenjskega se je ogibal, ker so tam strahovale roparske čete. To knjigo je izdal — rekli bi — kot v slovo in zajedno v završetek svoje botanične delavnosti v Kranjski.

V drugem natisu „*Flore carniolica*“ je Scopoli opisal 1251 javnocvetek in 384 tajnocvetek. Kritično sestavljena sinonimika sega do Bauhin-a. Razporedba rastlin ni več po prirodni nego po Linnéjevi seksualni sistemi. V to se je odločil Scopoli iz sledečih

^{*)} Verhandlungen des k. k. zoolog.-botan. Vereines in Wien, Bd. I., p. 149.

razlogov: 1. Radi silnih skokov, katere mora napraviti florist pri prirodnem uvrstjenji. 2. Pojedina vrst zastopa časi celo plemo. 3. Vsi herbari bili so po Linnéju uvrsteni. 4. Ni floristova naloga, da postavlja nove vrsti, nego samo, da rastline temeljito opiše in dobro določene v dotično plemo spravi. — Tù pač vidimo, kekega pomena je bila Linnéjeva razporedba rastlin. Po njegovem potu sledili so še dolgo privrženci Linnéjeve šole, h kateri nam je prištevatí tudi Scopolija.

Druga izdaja „*Flore carniolica*“ sodrževala je pa 97 javnocvetek in 44 tajnocvetek (excl. fungi), katerih niti sam Linné ni poznal. Mislimo si torej lahko, kako velikansko pozornost je vzbudilo mej učenim svetom napominano delo. Res je sicer, da se nekaj vrsti pri temeljitejšem pretresovanji ni obdržalo, vender večina jih je ostala. Nekatere rastline prenesle so se v druga plemena, pod druge avtore. — V tej izdaji oziral se je Scopoli povsod na Tournefortova plemena. Medicinske zapiske je izpustil, na 64. medenih podobah vpodobil pa je precej dobro nove vrsti.

Od dobro znanih in razširjenih rastlin, ki še sedaj nosijo Scopolijevo avtoriteto, omenimo naj sledeče:

Glaucium luteum, *Arabis hirsuta*, *arenosa*, *Draba ciliata*, *Sisymbrium officinale*, *Cakile maritima*, *Evonymus latifolius*, *verrucosus*, *Genista sylvestris*, *Cytisus prostratus*, *purpureus*, *Vicia grandiflora*, *Spiraea ulmifolia*, *Alchemilla arvensis*, *Callitriche stagnalis*, *Siler trilobum*, *Myrrhis odorata*, *Sedum roseum*, *Galium Crucjata*, *vernum*, *Senecio lanatus*, *Cirsium carniolicum*, *Erysithales spinosissimum*, *oleraceum*, *lanceolatum*, *eriphorum*, *palustre*, *arvense*, *Centaurea Karschtiana*, *Campanula caespitosa*, *Gentiana pannonica*, *Pedicularis acaulis*, *Carpinus duinensis*, *Ostrya carpinifolia*, *Salix glabra*, *Pinus Mughus*, *Asphodelus liburnicus*, *Carex glauca*, *maxima*, *alba*, *pilosa*, *ferruginea*, *Agrostis alpina*, *Poa dura* itd.

Scopolijeve „*Flora*“ je klasično delo iz Linnéjeve dôbe, katero so floristi tedaj in tudi še dandanes prebiralí in rabili. Da-si je užé nad sto let minilo, kar je izišla, vender je še jedino zanesljivo delo, ki nas seznani s kranjsko vegetacijo in njenimi razmerami. S tem pa ni rečeno, da ustreza tudi današnjemu stanju znanosti. Pretečeno stoletje je zeló vplivalo na razvoj botanike. Zato bi bilo nujno potrebno, da bi se kranjska cvetana vnovič predelala. Sevó bi se morala nekatera plemena n. pr. *Hieracium*, *Mentha*, *Rosa*, *Rubus* itd. popolnoma predelati.

Istega leta kakor druga izdaja „*Flore*“ izišlo je tudi délo „*Dissertationes ad historiam naturalem pertinentes*“, ki sodržuje za botanično vedo jako zanimivo in važno razpravo „*Plantae subterraneae*“. Scopoli je tù, sploh prvi, opozoril na podzemske rastline, nabajajoče se v rudniku Idrijskem in v raznih rudnikih ogerskih, kakor: Ščavnica, Špani dolina in Kraljevec. Tù je opisal 75 rastlinskih tvorov. Podobe so sicer nekoliko surove, vender po prirodi posnete, takó da se dotične oblike lahko najdejo in spoznajo. Scopoli je imenoval le rudniška okna in rovi, ne pa rudokopov. Iz Antonijevega rova in Terezinega rudniškega okna je opisanih 15 tvorov, vse drugo je iz Ogerske.

Dvajset let kasneje lotil se je istega dela Aleksander pl. Humboldt ter je posledke svojih studij objavil v sloveči knjigi „*Flora Fribergensis*“. Leta 1811. izdal je pa v Norimbergu Hoffmann svoje krasno delo „*Vegetabilia in Hercynide Subterrancis collecta*“, ki ima 34 vélikih strani (*Imperial-Folio*) in 18 barvanih bakrenih tabel.

Leta 1763. dal je Scopoli mej ljudi knjigo: „*Entomologia Carniolica*“, kjer je opisal 1153 kranjskih žuželk. K tej knjigi jel je pozneje izhajati atlant s podobami, a Scopoli ga je pri 43. bakreni tabli ustavil, ker mu menda slike niso dopadle ter je

baje vse uničil. Omenjeni atlant ni prišel v knjigotrštvo in užé l. 1785 se na Dunaji ni več dobil (Fuesli, Neues Magazin f. Entomologie, 1785, t. II., p. 364). H. Hagen je podobe obširno opisal v „Stett. ent. Zeitschr.“, 15. letnik (1854), str. 81 — 91. Na str. 83. pravi Hagen: „O nenavadni redkosti teh bakrenih tabel priča še okolnost, da jih še, kolikor je meni znano, ni noben entomolog, celó v specijelnih monografičnih delih, ni spomenil. Znabiti je ta po meni ogledan eksemplar jedini rešen pred ugonobljenjem“. K temu naj pridenemo, da je v prirodopisni zbirki ljubljanske vélike realke 1 izvod iz zapuščine J. Ferd. Schmidt-a, jeden pa v knjižnici c. kr. zool. dvornega kabineta na Dunaji.

Kako so vrstniki Scopolija kot entomologa častili, vidimo najboljše iz Linnéjevega pisma, kjer pravi, da je iz te kranjske entomologije, „ki jo je dobil z velikim trudom iz Belgije in dal za same podobe 3 cekine, zajemal več veselja, nego iz sto cekinov“ ... („Post varia frustranea tentamina tandem accepi tuam Entomologiam Carnolicam, camque ex Belgio et quidem sumptibus trium fere ducatorum aureorum pro solo Tabellario adducente; neque hoc doleo, cum ex eo plus oblectamenti hauserim, quam ex centum ducatis. Obstupesco ad infinitum laborem in colligendo, describendo et disponendo, quem nullus alius intelligere unquam potest, nisi qui ipse manum labori admovit“.)*)

Tudi poznejši učenjaki vedeli so ceniti visoko vrednost omenjene knjige. Dr. R. Schiner piše o tem: „Scopolijeva déla so tako izborna, da se je čuditi, zakaj se novejši dipterologi niso bolj ozirali na-nja. Angleži imajo zaslugo, da so zopet obrnili pozornost na-nje. Scopolijevi opisi so večjidel zeló popolni in natančni, da brez pomisleka boljši od Fabricijevih“.

Istega leta, ko je izišla „entomologija“, napisal je tudi razpravo: „Introductio ad diagnosim et usum fossilium“, nemški pod naslovom: „Einleitung zur Kenntniss und Gebrauch der Fossilien; für Studierende“. Riga in Mitau 1769, gr. 8°.

Za svojega bivanja v Idriji je Scopoli napisal znamenito knjigo: „De Hydrargyra Idriensi. Tentamina Physico-Chemica-Medica. Venetiae 1761, 8°“, kjer govori: O idrijskem živem srebru, idrijskem vitriolu in o boleznih rudokopov v Idriji.

Tam je dokončal tudi: „Annus historico naturalis“, ki je zbirka manjših sestavkov, prirodopisne, kemične in ekonomične vsebine, kateri sodržujejo mnogo dobrega in poučljivega. Sestavki o *Morus alba*, o razširjanji gozdov, nasvétí gledé poljedelstva v Kranjski, o bučeli in njenem varstvu itd. bili so sposobni, pospeševati obdelovanje zemlje. Zlasti zadnji članek je bil pač vzrok, da se je bučelarstvo jelo tako lepo razvijati na Kranjskem.

Scopoli pa je izdal razen teh del, ki se tičejo ožje naše domovine, še mnogo drugih, katere bomo pozneje omenili. Iz zgoraj navedenega vidimo, koliko zaslug si je stekel Scopoli za Kranjsko in sosedne pokrajine. Ako še uvažimo, da so bile takrat slabe prometne in druge razmere, da je bilo malo skrbjeno za javno varnost, ako dalje pomislimo, da je nedostajalo zanimanja in pojma za znanost, potem se moramo pač čuditi pogumnemu Tirolcu, ki je pred več nego 100 leti razkrival prirodna čuda v klasični obliki, da je ves učeni svet strmél. Scopoli vzbudil je občno pozornost za neusahljive prirodine lepote slovenskih dežel, prenašajoč pri razkrivanju hude težave in neprilike. Zato smo mu dolžni večne hvale!

*) „Deliciae“, p. 81.

3. Scopolijevi spisi v kronologičnem redu.

1. *Dissertatio de affectibus animi*. Tridenti 1753, 4°.
2. *Methodus plantarum enumerandis stirpibus ab eo repertis destinata*. Vindobonae 1754, 4°.
3. *Flora Carniolica exhibens plantas Carnioliae indigenas et distributas in classes naturales cum differentiis specificis, synonymis recentiorum, locis natalibus, nominibus incolarum, observationibus selectis, viribus medicis*. Vindobonae 1760, 8°.
4. *De Hydrargyra Idriensi. Tentamina Physico-Chemico-Medica*. Venetiae 1761, 8°.

Sodržuje: I. De Minera hydrargyri. II. De Vitriolo Idriensi. III. De Morbis fessorum hydrargyri. — Dr. J. Schlegel provzročil je, da se je ponatisnilo, Jena 1771, 8°. Po K. Meidinger-u v nemščino prevedeno, Monakovo 1786, 8°.

5. *Entomologia Carniolica exhibens Insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates. Methodo Linnaeana*. Vindobonae 1763, 8°.

6. *Introductio ad diagnosim et usum fossilium*. Vindobonae 1763, 8°. — Nemški pod naslovom: „Einleitung zur Kenntniss und Gabbrauch der Fossilien; für Studirende“. Riga und Mitau 1769, gr. 8°.

7. *Annus I. Historico Naturalis*. Lipsiae 1769, 8°. — II. et III. Ibid. eod. — IV. Ibid. 1770. — V. Ibid. 1772. — Prvi letniki izišli so v nemškem prevodu pod naslovom: „Bemerkungen aus der Naturgeschichte“, erstes Jahr, welches Vögel enthält. Aus dem Lateinischen v. Dr. Günther. Leipzig 1770. Zweites und drittes Jahr. Übersetzt von K. Meidinger. Ibid. 1770, 8° in Wien 1771, 8°. — V tem (Annus IV.) nahajajoča se razprava „Dissertatio de Apibus“ je tudi Meidinger v nemščino prevel pod naslovom: „Abhandlung von den Bienen und ihre Pflege“. Wien 1787, 8°.

8. *Memoria che riportò il premio sopra il questo proposto della Ces. Reg. Società di Gorizia e Gradisca*. 1769, 8°. Nemška izdaja: „Preisschrift über die von der k. k. Ackerbaugesellschaft zu Görz und Gradisca im Jahre 1769 aufgeworfene Frage: Von den Ursachen des Mangels an Dünger in den besagten Grafschaften und den Mitteln zur Vermehrung und rechten Gebrauch desselben“. Wien 1771, 8°.

9. *Mineralogische Vorlesungen für die Bergakademie zu Schemnitz*. Wien 1771, 8°.

10. *Flora Carniolica exhibens plantas Carnioliae indigenas et distributas in classes, genera, species, varietates, ordine Linnaeano. Editio secunda aucta et reformata*. Vindobonae 1772, 2 tomi, c. 65 tab.

11. *Disserlationes ad scientiam naturalem pertinentes*. Pragae 1772. — Poleg manjših razprav o ogrskih rudninah sodržuje še: *Plantae subterraneae descriptae et delineatae*. P. 84—120, c. tab. I—XLVI.

12. *Principia mineralogiae systematicae et practicae succinctae exhibentia structuram telluris, systemata mineralogiae, lapidum classes, genera, species, cum praecipuis varietalibus eorumque characteribus, synonymis etc. nec non regulis nonnullis generalibus ad docimasiam et pyrotechnicam metallurgicam pertinentibus*. Pragae 1772, 8°.

To delo izišlo je v laškem prevodu z opombami od J. Arduin-a (Venetiae 1778) in v nemščini po Karolu pl. Meidinger-u. Ibid. 1786, 8°.

13. *Crystallographia hungarica. Pars I. exhibens Crystallos in dolis terrae cum figuris rariorum*. Pragae 1776, 4°.

14. *Introductio ad historiam naturalem, sistens genera lapidum, plantarum et animalium hactenus detecta, characteribus essentialibus donata, in tribus divisa, subinde ad leges naturae*. Ibid. 1777, 8°.

15. *Fundamenta chemica, praelectionibus publicis accodata*. Ibid. 1777, 8°. Editio altera aucta et emendata. Papia 1780, 8°. — Nemški prevod. Wien 1786, gr. 8°.

16. *Primae lineae systematis naturae adfinitatibus corporum inaedificatae*. Pragae 1776, 8°.

17. *Fundamenta botanica, praelectionibus publicis accomodata*. Papias 1783, 8° maj.

18. „*Dictionnaire de chemie*“ par Pierre Jos. Macquer. 10. vol. Venetiae 1784, 8°.

19. *Deliciae Florae et Fonnae Insubricae sen novae et minus cognitae species plantarum et animalium, quas in Insubria Austriaca tam spontaneas quam exoticas vidit, descripsit et aeri incidi curavit*. Pars I—II. Ticini 1786 do 1788, fol. maj., c. 75 tab.

To je zadnje večje Scopolijevo delo, ki je prekrasno opravljeno in tiskano na celih listih. Izišlo je v treh zvezkih. Vsakemu delu je pridejanih 25 krasnih bakrenih tabel. V tej izborni knjigi opisal je Scopoli tudi redkejšje rudnine, katere je na izletih nabral. — Naslovna podoba vsakega dela kaže razvalino v renesanci, katere krožni obloki kažó morsko pokrajino — najbrž obrežje Genove. Na zidovji sedeči orel drži v kljuno trak, na katerem vidimo s cveticami okrašen medajlon, ki ima napis: „*Deliciae Florae et Fannae Insubricae*“. V desnem ospredji naslonjena je kamena plošča z napisom: „*Docti novi, nec trita, Actis suis inserant*“. Linné, *Syst. Nat.* — Glavni naslov dela kaže vinjeto, ki predstavlja del Pavije. Prvi list vsakega predgovora je tudi okrašen z vinjeto, ki kaže botanični vrt.

20. *Exeman de quelques espèces de bois de pin de la térébinthine, d'huile on larme de sapin, de la poix noire ou navale, de la résine de pin*. Turin 1788. 4°.

21. *Anfangsgründe der Metallurgie*; z 20 bakreni tablami. Mannheim 1789, gr. 4°.

Kakor vidimo iz navedenih samostojnih znanstvenih knjig, bil je Scopoli jako delaven. Po navadi iste dobe pisal je latinski, nekoliko tudi nemški. Največje važnosti pa je za nas to, da se njegova najlepša dela tičejo domovine naše ter so slavo njeno raznesla po vsej Evropi.

Razen imenovanih del imamo od Scopolija še več manjših spisov, ki so bili tiskani v raznih strokovnjaških časnikih. N. pr.:

I. *Abhandlungen und Beobachtungen der ökonomischen Gesellschaft in Krain*. Jahrg. 1771, 2 Th., Nr. 1.

„*Von den Kohlenbrennen*“. — Posebni natis v Bernu 1773, 8°.

II. *Crells chemische Annalen*.

„*Ueber den verschiedenen Gehalt des ätzenden Sublimates an Quecksilber*“. 1784, 1. Stück.

„*Untersuchungen einer Holzarten aus der Gattung der Fichte, des Terpentins, des Kienöls, des schwarzen oder Schiffpechs, des Harzes*“. 1788, 8 Stück.

III. *Crells, Beiträge zu den chemischen Annalen*.

„*Versuche, den verdorbenen Wein betreffend*“. I. Band, 1 Stück, 1785.

„*Gedanken über das Phlogiston*“. Ibid., 4 Stück.

„*Ueber die Bestandtheile der Gallen- und Blasensteine*“. II. Band, 3. Stück.

4. Scopoli odlikovan.

Da je Scopoli po svojih izbornih delih zaslovél po vsem učenem svetu, pač ni bilo drugače pričakovati. Vsi njegovi znanstveni vrstniki slavili so ga kot velikega učenjaka. Njegove zasluge za botanično védo bile so pa najlepše s tem ocenjene, da je njemu v čast največji botanik vseh časov, Karol pl. Linné, imenoval neko rastlino *Hyosciamus Scopolii*. Ta rastlina je iz plemena razhudnikov in raste po kranjskih gozdih, kakor tudi drugod jako česče. Prvi jo je najdel Scopoli. Jacquin hotel jo je imenovati *Scopolia carniolica*. V „*Flora carniolica*“ ed II., t. I., str. 159, piše o tem Scopoli

nastopno: „Pro novo genere sub Scopolae nomine proposuit cl. Jacquinianus. Verum tamen merita mea in re herbaria non ea esse fateor, quae me viris illis adnumerare queaut, quorum cognomina novis plantarum generibus data fuerunt. Alii sunt his honoribus longe digniores.“ („Za neko novo pleme predlagal je slavni Jacquin ime Scopolia. Moje zasluge za botaniko vender niso take, reči moram, da bi me stavili v vrsto istih botanikov, katerih imena dajo novim rastlinskim plemenam. Saj so še drugi, te časti mnogo vrednejši.“) Iz teh besed vidimo pač, kako je Scopolij kot pravi učenjak in plemenit človek bil skromen ter ni poznal nobenega napuha. — Ker se je pa pozneje zvedelo, da „Scopolia“ ne raste izključivo le v Kranjski, pokazala se je potreba, vrstno ime „carniolica“ prekrstiti, ker ni več pravo. Zato je imenoval J. A. Schultes óno rastlino: „Scopolia atropoides (tollkirschenähnliches Tollkraut, volčji češnji podobna Scopolija), katero ime se sedaj v obče rabi. —

A tudi drugi botaniki so Scopoliju v čast imenovali več rastlin. Takó: Hoppe — *Scrophularia Scopoli* in Hladnik — *Ribes Scopoli*. — Njegovo težnjo pa, da razširi znanje o podzemskih rastlinah, ocenil je Persoon s tem, da je neki rastlinski tvor, katerega je Scopolij našel v Antonovem rudorovu idrijskih rudnikov, imenoval *Polyporus Scopoli*.

Pa tudi učena društva slavila so učenjaka. Bil je častni član petnajstih znanstvenih družeb, takó: c. kr. poljedelske družbe v Gorici, Ljubljani*) in Gradcu (1766), lužiške družbe za varstvo bučel (1767), kmetijske družbe v Berni (1769), prirodznanke societät v Berolinu (1774), Jurijeve družbe v Padovi (1777), kmetijske družbe v Petrogradu (1780), domoznanske družbe v Milanu (1780), kraljeve družbe znanosti v Neapolju in Turinu (1781, 1783), Societäte v Toskani (1784), poljedelske družbe v Turinu, kr. kmetijske družbe v Parizu in kr. družbe znanosti v Tuluzi (Toulouse) l. 1785.

Pa tudi Pavijsko mesto in vseučilišče potrudila sta se, da ohranita Scopolijev spomin poznejšemu rodu. Mesto nadélo je ulici, ki vodi k botaničnem vrtu, ustanovljenem po Scopoliju, ime: „Via Giovanni Antonio Scopolij“. Vseučilišče pa je za svojo dvorano Scopoliju v čast preskrbelo nastopni napis:

Joanni Antonio Scopolij
Qui
Naturae mirabilia scrutatus
Montibus undecunque lustratis
Botanicam innumeris ditavit Plantis
Chimicam ferme proscriptam
Suae dignitati restituit
Tantumque in hoc Athenaeo docendo
Profecit
Ut exteris gentibus utriusque Scientiae
Doctores Italia non amplius invideret
Aloysius Brugnatelli, Syrus Borda
Franciscus Marabelli, Dominicus Nocca
Praeceptor optimo
S. A. M. P.**)

*) Takrat se je imenovala: c. kr. družba kmetijstva in koristnih umetnosti.

**) Ivanu Antonu Scopoliju, | ki je čudese narave zasledil | gore povsod obhodil | botaniko z mnogimi rastlinami obogatil | kemiji, skoraj zaničevani | k poprejšnji dostojnosti pripomogel | in takó mnogo, v tem Atheniji učéč | koristil | da Italiji ni trebalo več zavidati drugih národov radi njihovih učenjakov v obeh vedah | Alojz Brugnatelli, Syrus Borda | Fran Mirabelli, Dominik Nocca | najboljšemu učitelju | bodi mu večni spomin.

V „Muzeo civico“ v Roveredu visi na odličnem mestu oljnata slika slavnega učenjaka, katero je darovala njegova obitelj. A tudi Inomost, glavno mesto njegove domovine, ohranilo mu bode spomin s tem, da postavi v novo sezidanem muzejalnem poslopji „Museum Ferdinandeum“ njegovo doprsnico.*)

V začetku sedanjega veka, ko je vladalo živahno zanimanje za znanost, zložil je Scopoliju v čast Petruzzi krasni nemški sonet, ki je bil tiskan v „Laibacher Wochenblatt“ l. 1818., št. 32. Glasí se:

„Wer ist der Mann, der auf dem grauen Rücken
Der Alpen, die mit Stolz der Aar umschwebet,
Gleich dem, der nach vergrab'nen Schätzen strebet,
Das Felsenreich durchfliegt mit Sehnsuchtsblicken?

Heil dir, den hehre Weisheitsstrahlen schmücken,
Dir Scopoli, den Flora's Gluth belebet,
Um dessen Haupt der Ruhm die Blumen webet,
Die im Elysium Flora's Hände pflücken.

Du lebst — mit bunten Zauberfarben glänzet,
Von dir erhellt, so wie der Iris Schleier —
Der Kranz, womit du Krainslands Haupt gekränzet.

Du lebst — noch weht dein Geist in stiller Feier
Auf Krainlands Felsenhö'h'n; sie sind hienieden
Stets deines Ruhmes ew'ge Pyramiden.

Dné 8. maja l. 1888. minilo je sto let, kar je neusmiljena smrt znanosti odtrgala njenega najmarljivejšega pijonira. Prav umestno je bilo torej, da se ta dan dostojno slavi. In zares, rudarsko mesto Idrija, za katero si je Scopoli pridobil velikih zaslug, praznovalo je 22. junija prerediteljno slavnost. Da se je svečanost preložila ravno na 22. junij, pripisati je temu, ker se dan sv. Ahacija v Idriji užé od nekdaj svečano obhaja. Pred večimi stoletji namreč mislili so rudokop opustiti, kar so naenkrat na dan sv. Ahacija našli bogato nahajališče rude, da so zamogli delo nadaljevati do danes. Ta dan je torej velik praznik rudarskemu mestu. Zató se je spominska plošča, katero je c. kr. poljedelsko ministerstvo povodom stoletnice Scopolijeve smrti posvetilo, baš ta dan odkrila, da se te svečanosti udeležé rudarski uradniki in rudokopi.

Mnogo gostov prihitelo jo torej 22. junija na vabilo rudarskega ravnateljstva v slovensko Almadeno, ležečo v globini sredi zelenih gorâ in temnih gozdov. Ob 1/2 12. uri zbrali so se gosti v zbornici rudokopa. Od tod podali so se k hiši, kjer je nekdaj bival Scopoli in katera je bila okusno nakinčena z zastavami in zelenjem. Rudokopi v praznični obleki obkolili so prostor, kjer so se zbrali vladni zastopniki, vsi rudarski uradniki, povabljeni gosti in množica drugih ljudi. Prof. V. Voss imel je slavnostni govor, v katerem je omenil učenjakove zasluge kot zdravnik, učitelj, ekonom izsledovatelj ter na dostojnem mestu razkril spominsko ploščo.

Potem je dr. Kaisersberger podal kratke črtice iz Scopolijevega življenja, ozi-
raje se zlasti na dobo, ko je živel v Idriji. Po končanem govoru zaskrbelo je rudarska
godba cesarsko himno, rudarski ravnatelj J. Novák pa je izrekel „hoch“ na Nj. Vel.
cesarja. S tem je bila svečanost končana.

Omenimo naj še, da je pri banketu popoldne razen drugih govornikov govoril tudi
višji oskrbnik zalog g. Viljem Leithe, ki je omenil mnogo črtic iz Scopolijevega živ-
ljenja, posnetih iz raznih listin rudarskega arhiva.

*) Učenjakov portrét ima tudi prof. V. Voss v Ljubljani.

Povodom svečanosti dobilo je rudarsko ravnateljstvo deležne dopise od c. kr. državnega geologičnega zavoda, od rudarskih akademij iz Ljubnega in Ščavnice. Od mnogih brzojavk tudi jedno od občinskega zastopa Cavalese, Scopolijevega rojstnega kraja.

Spominska plošča je 60 cm visoka in 63 cm široka. Okusni načrt v renesančnem slogu izdelal je arhitekt Robert Mikovisc v Gradcu; bronovo litino pa je preskrbel Albert Samassa v Ljubljani. Napis se glasi:

HANC. DOMUM
DR. JOANNES. ANTONIUS. SCOPOLI
CAVALESTUS. TIROLENSIS
INSIGNIS. RERUM. NATURALIUM. SCRUTATOR
BOTANICES. IN. CARNIOLIA AUCTOR
MDCCLIV — MDCCLXIX
MUNERE. I. R. PHYSICI. FUNGENS
INHABITAVIT.

i. r. Ministerium in rebus agrariis d. d. 1888.

Povodom opisane svečanosti v Idriji, poudarjali so tudi slovenski listi Scopolijeve zasluge za slovenske pokrajine. „Slov. Narod“, št. 133, pa je prinesel lepo pesem, katero je zložil Vladimir Lenski „† Dr. Ivanu Antonu Scopoli-ju, naravoslovcu in rudarskemu fiziku, v stoletni spomin njega smrti dné 8. malega travna 1788“. Glasí se:

1.

„Ko v našo tû preteklost se oziram,
V preteklost davno že minolih dnij,
Pogled boječe in temná upiram,
Okó v bolesti srčnej se solzí.

2.

Možé v daljavi vidim neumorne,
Podpora naša, naše Slave kras,
Značaje resne, nepremične vzorne,
Možé mladostnih let in sivih lās.

3.

Alj davno v hladnej zemlji že ležijo,
Spomin njih le nad nami še bedí,
In tam, kjer oni v sladkem miru spijo,
Oj, dragi, tam prebivaš i že Ti!

4.

O dà! Preteklo mnogo dolgih let je,
Ko v zemeljski si legel naročáj,
Glej, stokrat grob Ti kinčalo je cvetje,
Že stokrat krasil svet pomladni raj.

5.

Ti mož si bil, zvest svojemu namenu,
Učèn, občepriljubljen, spoštovan,
Prihoril čast si svojemu imenu
Z duha modrostjo, vstrajnostjo obdan.

6.

Spoznaval bisere si v dnû temine,
Spoznaval si narave skrivno moč,
Zató rudar motrèč na te spomine
Prošlè, solzi se trpko vzdihujoč.

7.

A ne osrčja zemlje le zaklade,
Podzemni nisi preiskal le svet,
Prehobil loge doma si, livade,
Nabiral ko bučela s cvetom cvet.

8.

Na Té Slovenija hvaležno gleda,
Podal si šopek divnih jej cvetic,
Po Tebi je čudèč spoznala veda
Lepoto naših Vesne krasotíc.

9.

Zató, ko tû v preteklost se oziram,
V preteklost davno že minolih dnij,
Pogled boječe in temno upiram,
Okó v bolest srčnej se solzí.

10.

Možé v daljavi vidim neumorne,
Podpora naša, naše Slave kras,
Značaje resne, nepremične, vzorne, —
A vse zadel že smrtni je poraz.

11.

In tam si tudi Ti! Oj mnogo let je,
Ko v zemeljski si legel naročáj,
Iz groba pa pricvelo Ti je cvetje:
V zahvalo Tebi venec splel je Maj.

12.

Alj dneve Tvoje davnega spomina
Kradi najbolj Ti cvet, ko Tebi mož,
Redák: — Atropoides Scopolina —
V sredini venca krasno-cvetnih rož!

5. Književnost o Scopoliju.

Od kar je Scopoli ostavil Kranjsko, pozabilo se je tû skoraj njegovo imé. V novejšem času šele nam je osobito prof. V. Voss podal obširen životopis in oceno njegovih del, katero smo tudi porabili za naš spis. Da-si je mnogo pisateljev pisalo o Scopoliju, ipak je njegovo življenje le malo opisano. Redko zvemo, kedaj in kje je živel slavnî prirodoslovec; včasî pa si celó nasprotujejo razni podatki. Nekateri pisatelji so tudi nekatere neresnice prevedene od Daponte-ja daleč razširili. Vse to je napotilo prof. V. Vossa, da je s posebno ljubeznijo studiral Scopolijevo življenje, primerjal razne podatke ter pozvedel mnogo novih iz pristnih virov. Na ta način sestavil je temeljite spise, za koje mu mora biti vsak hvaležen.

Nastopne vrstice sodrţujó knjiţevnost o Scopoliju v redu, kakor je ista nastala.

1. Baldinger E., Biographien jetzt lebender Aerzte. Jena 1768, Bd. I., St. 4, p. 160.

Baldinger je Scopolijev vrstnik ter je opisal njegove doţivljaje do bivanja v Idriji.

2. De Lucca, das gelehrte Oesterreich, Wien 1778, Bd. I., St. 2., p. 123.

Ta je ponovil po Baldingeru znana poročila in je je nadaljeval do časa, ko je Scopoli odišel v Ščavnico.

3. Scopoli J. A., „Vitae Meae Vices“ v tretjem delu njegovih „Deliciae Florae et Fannae Insubricae“, Ticini 1788, p. 79—87.

4. Maironi Daponte, Elogio storico d. Sig. Gio. Ant. Scopoli. Bergamo 1811.

M. Daponte je Scopolijev učenec in prijatelj ter je ta obširen životopis objavil 23 let po Scopolijevi smrti. V podlogu spisa rabili so mu dogodki, katere je Scopoli sam napisal („Vitae Meae Vices“). To delce je bilo tiskano za raznih političnih nemirov in je v Avstriji zeló redko. Bogata dunajska vseučiliščna knjiţnica ga nima.

5. Hormayr, Archiv für Geographie, Historie etc. Wien 1816, p. 439.

Hormayr prinesel je kratek posnetek Dapontejeve knjiţice.

6. Petruzzi, Laibacher Wochenblatt 1818, Nr. 32. Sonet.

7. Freyer H., Biographisches über Scopoli. „Flora“ XXIII. letnik, priloga, zv. 2, pg. 57. Regensburg 1840.

8. Graf R., Scopoli's Naturanschauung. Oesterr. bot. Wochenblatt 1853, p. 204—206, 210—211, 217—219, 325—327.

Sodrţuje mnogo latinskih citatov iz „Flora Carniolica“.

9. Deschmann C., Einiges über die naturwissenschaftlichen Forschungen in Krain. Jahresheft (I) des Vereines d. krain. Landes-Museums. Laibach 1856, p. 1—11.

Ta sestavek poudarja Scopolijevo vaţnost za Kranjsko.

10. Egger, Verhandl. d. k. k. zoolog.-botan. Gesellschaft in Wien, 1851, p. 150.

Ima le kratek zapisek o Scopoliju.

11. Hagen H., Stettiner entomolog. Zeitschrift, 15. letnik 1854, p. 81. Govori o „Entomologia Carnialica“.

12. Dr. Schiner R., Verhandl. d. zoolog.-botan. Gesellsch., 1856, p. 405.

Govorí o dipterih „Entomologie“.

13. Zeller P. C., Stettiner entomol. Zeitschrift, 1856, XVI, p. 233.

Govorí o lepidopterih „Entomologie“.

14. Wurzbach v. C., Biograph. Lexikon, 33. del (1877), p. 210.

15. — Joannes Antonius Scopoli. Lebensbild eines österreichischen Naturforschers. Laibacher Schulzeitung, 1880, p. 353—360.

16. Voss W., Joannes Antonius Scopoli. Lebensbild eines österreichischen Naturforschers und dessen Kenntnisse der Pilze Krains. — Verhandl. d. k. k. zoolog.-bot. Gesellsch. 1881, p. 17—52 (z faksimilom).

17. Delaiti Carlo, Della vita e degli scritti di Giovanni Antonio Scopoli, cenni di Guglielmo Voss; Pubblicazione fatta per cura del civico Museo Roveretano. Rovereto 1884.

To je po Delaiti-ju v laščino preveden Vossov spis.

18. Voss W., Versuch einer Geschichte der Botanik in Krain. I. Hälfte. 1884. p. 7—17.

19. Lenski Vlad., Pesem „Dr. Ivanu Antonu Scopoliju“ itd. „Slov. Narod“ 1888, št. 133.

20. O Scopolijevi stoletnici. „Slov. Narod“ 1888, št. 142.

21. Voss W., Die Scopoli-Feier zu Idria. Oesterreichische bot. Zeitschrift 1888, p. 279—281.

Meseca septembra se je tudi v Cavalese na južnem Tirolskem, v rojstvenem kraju dra. I. A. Scopoli-ja, svečano razkrila marmorna doprsnica v večni spomin.

